

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT : X

TEMMUZ 1994

SAYI : 29

ISSN 1011 - 727X

BAŞKUMANDANLIK MEYDAN MUHAREBESİ VE DİĞER MEYDAN MUHAREBELERİ ARASINDAKİ YERİ

Prof. Dr. MEHMET ALTAY KÖYMEN

I

TARİHİN AKIŞI VE TÜRK ORDUSU

Dünya tarihinin akışı üzerinde en fazla etki yapan Türk milleti, bu başarısını bağrından çıkardığı ordusuna borçludur. Zaten, millet-ordu ayırımı yoktu: "Türklerde, halk bir ordu, ordu ise, halk idi."¹ Başka bir deyişle, Türk milleti, yaşlısı ile, genci ile, kadını ile asker bir millettir. Doğan çocuk, yürü-yebileceği yaşa geldiğinden itibaren, kendisini askerliğe hazırlayacak hareketler yapardı. Zaten, yaptığımız araştırmalarda vardığımız sonuçlara göre, Türk toplumu, tarih boyunca, her yaşta kadını ile, erkeği ile hayatlarını ya yarışma ile, ya da yardımlaşma ile geçirirlerdi.

Yarışma onların her alanda ilerlemelerini bu arada, askerlik alanında, dünyanın en mükemmel savaşçıları olmalarını sağlamıştır. Dayanışma ise, aralarındaki tesanüdü geliştirmiştir.²

¹ Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 3. Baskı, İstanbul, 1988, s. 301.

² Selçuklu devri toplum yapısına dair ayrıntılı bilgi edinmek için şimdi bkz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan Zamanı Türk Toplum Hayatı, Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4 (1973), s. 55-69. Şimdi bkz. aynı yazar, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, cilt: III. *Alp Arslan ve Zamanı*, 3. baskı, Ankara, 1992.

Türk'ün eline ok yerine makineli tüfek; altına at yerine zırhlı araç veya uçak verdiğiniz takdirde, Nato manevralarında görüldüğü gibi, daima aynı başarıyı göstermektedir.

Yardımlaşma geleneği ise, bugün "imece" adı altında köylerde sürüp gitmektedir: Meselâ tarlasını sürmekte, harmanını savurmakta geciken bir komşunun yardımına öteki köylüler hemen koşarlar.

Türk, bu toplum geleneği sayesinde, dünyanın en nişancı bir askeri olduğu kadar, cesaret, sıkıntıya ve yokluğa katlanmak, emre itaat gibi meziyetleri ile, tarihin her devrinde dostu veya düşmanı tarafından daima takdir ve hayranlıkla karşılanmıştır.³

Başında yetenekli komutanlar bulunduğu takdirde, Türk ordusunun başaramayacağı iş, aşamayacağı engel yoktur. Her türlü meziyetlere sahip olan Türk orduları, o zamanın bilinen üç kıtasında fetihler yaparak, türlü adlar altında devletler kurulmasını sağlamışlar; bu devletler, sınırları içindeki bütün insanları soy, din ve medeniyet farkı gözetmeksizin, refah ve mutluluk içinde yaşatmışlardır. Kurulmasını sağladıkları devletler, bir yandan kendi medeniyetlerini geliştirirken, başka soydan kavimlerin dinlerine ve medeniyetlerine müdahale etmek şöyle dursun, onların kendi dinlerini serbestçe icra etmelerine, medeniyetlerini muhafaza etmelerine; hatta inkişaf ettirmelerine destek olmuşlardır.

II

TÜRK ORDUSUNUN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ

Sahip olduğu meziyetlerle Türk ordusunun dünya tarihinde oynadığı rolü böylece kısaca belirttikten sonra, şimdi de yine Türk ordusunun Türk tarihindeki yerini başka bakımdan belirtmeye çalışalım. Bu noktaya Türk toplumunun özelliklerinden söz ederken kısmen değindik. Konuyu bir soruyla ortaya koyalım:

Bu meziyetlere sahip Türk ve onun oluşturduğu ordusunun Türk tarihindeki yeri nedir?

Türk ordusunun kendi tarihindeki yeri, başlıca kazandığı meydan muharebelerinde belirir.

Muhtelif yazılarımda ortaya koyduğum gibi, çeşit çeşit meydan muharebeleri vardır.⁴ Bu meydan muharebelerinin hepsinin sadece adlarını vermek sayfalar kaplar ve konumuzun çerçevesini çok aşar. Biz bu yazımızda Türk tarihinin Orta Doğu'da Bizans İmparatorluğu aleyhine akışı sonunda onun tarihten silinmesiyle hakim olduğu topraklarda, Anadolu'da yeni bir Türk va-

³ Meselâ bkz. Câhız, *Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri*, Arapçadan trc. Doç. Dr. Ramazan Şeşen, Ankara, 1967.

Bu Arap düşünürü, Türkleri uzun, uzun övdükten sonra aynen şöyle demektedir. "Hülâsa, bir Türk, bir millettir". Ona göre, Türk, aşılması imkânsız dağları aşarak, geçilmesi imkânsız çöller ve nehirleri geçerek, umulmadık zamanda, beklenmedik bir yerde görülür.

⁴ Meselâ, bkz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, *Atatürk'ün Büyüklüğü Atatürk Haftası Armağanı*, 10 Kasım 1989, Atatürk Dizisi: 22, s. 19-32.

tanının kurulmasını, korunmasını, bütünleşmesini sağlayan Türk vatanının kurtarılmasını sağlayan "Başkumandan Meydan Muharebesi"nin önemini ve eşsiz değerini ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken, aynı zamanda hem Türk ordusunun rolünü ve yerini belirteceğiz, hem de Başkumandan Meydan Muharebesi'nin önemini gözler önüne sermeye çalışacağız.

III

TÜRK SAVAŞ SİSTEMİ

Belli başlı meydan muharebelerini ele almadan önce, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, burada bir lâhza durarak, Türklerin uyguladıkları savaş sisteminden, kısaca da olsa, söz etmek gerekmektedir.

Tarih boyunca meydan muharebelerinde birçok savaş sistemi uygulanıyordu.⁵ Selçuklu devrinde başlıca iki savaş sistemi uygulanıyordu. Bunlara Selçuklu devri kaynaklarında,

- a) Sâsânî (İran) Savaş Sistemi,
- b) Türk (Oğuz) Savaş Sistemi adları veriliyordu.⁶
- a) Sâsânî Savaş Sistemi

Sâsânî Savaş Sistemi'nde iki ordu savaş için karşı karşıya geldiği zaman, her ordu, sağ kol (meymene), sol kol (meysere), merkezi (kalb) ve art (sâka) şeklinde savaş düzenine sokuluyordu.⁷

Selçuklular, kendi savaş sistemleri ile beraber, bu sistemi de kullanıyorlardı.

b) Türk Savaş Sistemi

Türk (Oğuz) Savaş Sistemi'nde Sâsânî Savaş Sistemi'ndeki ordu düzenlemesi söz konusu değildi. Bu sistem, attan, ok ve yaydan savaşta azami derecede faydalanabilmek için Türk dehâsının yepyeni bir buluşu idi. Nitekim, sürat ve uzaktan savaş, Türk Savaş Sistemi'nin esasını teşkil ediyordu.⁸

⁵ Bu hususta fikir edinmek için, meselâ bkz. E. Darko, *Le Role des Peuples Nomades Cavaliers dans la Transformation de l'Empire Roman, Byzantion*, XVIII/146-8, s. 85-97.

⁶ Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilâtı, A.Ü.D.T.C. Fak. Tarih Araştırmaları Dergisi*, V/8-9, (1967), s. 37. Şimdi bkz. Aynı yazar, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 3. Alp Arslan ve Zamanı, 3. baskı, Ankara, 1992. (Kaynaklar orada gösterilmiştir).

⁷ Bkz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, a.g.e., aynı yer. Meselâ, Alp Arslan, amcasının oğlu Kutalmış ile yaptığı taht mücadelesinde bu savaş sistemini kullanmıştı.

⁸ Türk Savaş Sistemi epey araştırılmıştır. Meselâ bkz. R.C. Smail, *Crusading Warfare*, Cambridge, 1967, s. 78 vd. Yazar, "Girişte"te bu alanda yapılmış araştırmaları tenkidli bir şekilde ele almakta ve değerlendirmektedir (bkz. s. 1-16).

Türk orduları da bu sisteme göre düzenleniyordu. Ordular, tümenlere, tümenler de doğrudan-70 kişi arasında değişen-bölüklere ayrılıyordu. Bu birliklerin her birine "Oğuz Bölük" (Tulb) ü adı veriliyordu.⁹

Her bölük, bağımsız bir savaş birliği idi. Savaş başlayınca, birlikler dalgalar halinde hücumla geçerler, bir ok atımı (1000-1500m) mesafesine gelince, düşmanı ok yağmuruna tutarlardı. Bölükler, okluklarında bulunan 40 veya 50 oku, nişan alarak boşalttıktan sonra, okluklarını yeniden okla doldurmak üzere, üslerine çekilirler ve yerlerini başka birliklere bırakırlardı. Bu tip savaş, düşman güçleri yıpranmaya kadar, dalgalar halinde, arasız sürerdi.

Aynı birlikler, düşman ordusunu defalarca ok yağmuruna tuttıkları için, Türk ordusu, çok defa sayıca daha az oldukları halde, çıkmış göbi görünüyordular.

Sürat, Türk savaş sisteminin baş unsuru olduğu için, savaşan Türk ordusu, ağırlıksız idi. Bu sebeple, Türk ordusu, çok çabuk manevra yeteneğine sahipti. Sonra, meydan savaşlarında kullanılan-ok ve yay, kılıç ve kalkan, mızrak, gürz gibi-silâhlar düşmanların kullandıkları aynı neviden silâhlardan çok daha hafif idi.

Söylemeye hacet yok ki, ok ve yay kullanarak, uzaktan yapılan savaşla, düşman ordusu yeterince yıpratılınca, ok ve yayın yerini, orta menzil silâhı olan mızraka; o da rolünü oynadıktan sonra kesin sonucu almak üzere, yerini kılıca ve gürze bırakırdı. Bu arada, çok defa pusuya sokulan güçler meydana çıkarak, düşmanın arta kalan güçlerini kuşatıp, imha ederlerdi.

IV

BELLİ-BAŞLI TÜRK MEYDAN MUHAREBELERİ VE FONKSİYONLARI

Bilindiği gibi, türlü türlü Türk meydan muharebeleri vardır. Meselâ, meydan muharebesi vardır, sonucunda, bir Türk devleti kurulur: 1040 yılında yeni bir Türk devleti olan Gazneliler Devleti'ne karşı Doğu İran'da, Dandanakan'da yapılan meydan muharebesi gibi, Tuğrul ve Çağrı Bey kardeşlerin Gazneliler hükümdarı Mesud'a karşı kazandıkları bu meydan muharebesi neticesinde, Büyük Selçuklu İmparatorluğu adlı, tarihin sayılı imparatorluklarından biri kuruldu.¹⁰

⁹ Bkz. H.A.R. Gibb, *The Armies of Saladin, Studies on the Civilisation of Islam*, s. 76.

Selçuklu devri Türk ordusuna dâir toplu bilgi edinmek ve yapılan araştırmalara dair fikir sahibi olmak için, Şimdi bkz. Prof. Dr. Mehmet Alya Köymen, *Selçuklu Ordusu*, X. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1991, III, s. 1059-68.

¹⁰ Genellikle bu imparatorluğun kuruluşu, özellikle Dandanakan Meydan Muharebesi'ne dair ayrıntılı bilgi edinmek için şimdi bkz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: I. Kuruluş Devri, 3. Baskı, Ankara, 1989.

Meydan muharebesi vardır; sonucunda, vatan kurulusu: Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun 2. hükümdarı Alp Arslan'ın, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'e karşı kazandığı Malazgirt Meydan Muharebesi (26.08.1071) gibi. Bu muharebe sonunda asıl anavatan Orta Asya'dan binlerce kilometre uzakta, Akdeniz'in doğusunda, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştikleri son derece stratejik-bir ülke olan Anadolu'da, Bizans'ın elinden alınarak, yeni bir Türk vatanının kurulması sağlanmış oldu.

Meydan muharebesi vardır; sonucunda, vatan korunur: Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra, savaşın yapıldığı bölgeden itibaren, Anadolu'da inci taneleri gibi, kurulmuş olan-Saltuklar, Mengücekerler, Danişmendliler, Selçuklular, Artuklar gibi-devletler, hem Anadolu'nun Türkleşmesini tamamladılar, hem de bu yeni vatana dış düşmanlara karşı korudular. Bu hususta başlıca rolü, İstanbul'un yanı başındaki İznik'i devlet merkezi yapan Anadolu Selçuklu Devleti oynadı. Bu devlet, Türk fethine tepki olarak başlayan üç Haçlı ordularının Anadolu'dan geçip gitmesine mani olamamış, üstelik, devlet merkezi İznik dahil, ulaştığı sahilleri kaybedip tekrar Konya'ya çekilmiş ve bir asırdan fazla (1097-1107) bir kara devleti olarak kalmıştır. Buna rağmen, o, yeni Türk vatani Anadolu'yu iç ve dış düşmanlara karşı başarı ile koruyabilmiştir.

Bizans İmparatorluğu, Türklerin Anadolu'yu vatan edinmelerini bir türlü kabul edemiyor, bir gün gelip onları Anadolu'dan sürüp çıkaracağını hayal ediyordu. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, uygun gördüğü bir zamanda, uygun gördüğü yerden vurarak yıkmak için, büyük bir ordu hazırlayıp, 2. Kılıç Arslan'ın başında bulunduğu Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı harekete geçti. 1176 yılında, Göller bölesinde, Myriokefalon adlı yerde verdiği meydan muharebesinde korkunç bir yenilgiye uğradı ve Türklerin Anadolu'dan atılmayacağını kabul etmek zorunda kaldı¹¹.

Esasında, 2. Kılıç Arslan'ın saltanat zamanı, yalnız Anadolu Selçuklu Devleti tarihi bakımından değil; zamanımıza kadar bütün Türk tarihi bakımından bir dönüm noktası sayılabilir. Zira, Anadolu'nun tek devlet hâkimiyeti altında coğrafi, siyasi, hatta etnik-bütünlüğünün sağlanmasını başlatan odur. 2. Kılıç Arslan, daha 1165 yılında, yani Myriokefalon Meydan Muharebesi'nden bir yıl önce, rakip Dânişmendliler Devleti'ni ortadan kaldırmak suretiyle, bu siyaseti gerçekleştirme yolunda son derece önemli bir başlangıç yapmıştı. Zaten, bunun önemini kavrayan Bizans İmparatoru'nun, tehlikeyi daha başlangıç safhasında kökünden kazımak, için harekete geçtiği söylenebilir.

¹¹ Bâzi Batılı tarihçiler tarafından Malazgirt Meydan Muharebesi kadar önemli sayılan bu meydan muharebesine dair-doktora tezi dâhil-bir çok araştırma yapılmasına rağmen, savaşın geçtiği yer bile hâlâ tartışmalıdır. Meselâ, bkz. Kemal Turfan, *Myriokephalon Savaşı'nın Yeri Üzerinde Yeni Araştırmalar*, X. Türk Tarih Kongresi, III. Cilt, Ankara, 1991, s. 1117-1155.

Anadolu'nun coğrafi ve siyasi bütünlüğünü sağlama siyasetini, 2. Kılıç Arslan'ın halefleri yürütmeye devam ettiler.

Nihayet, haleflerinden Büyük Alâeddin Keykubad (1118-1137), bir yandan bu yeni Türk vatanını dış düşmanlara karşı-meselâ, Anadolu'yu ele geçirmek isteyen Celâleddin Hârezm-şah'ı 1230'da Yassı-Çimen'de yenmek suretiyle-korumayı sürdürürken, öte yandan adı geçen diğer Türk devletlerini ortadan kaldırmak suretiyle başında bulunduğu Selçuklu Devleti'nin sınırlarını, Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu'daki bugünkü sınırlarına ulaştırdı. O, ayrıca Anadolu'nun Akdeniz sahillerini de fethetti ve böylece, Anadolu'nun coğrafi, siyasi ve etnik bütünlüğünü tamamlamış oldu.¹²

Nihayet, meydan muharebesi vardır; sonunda vatan kurtarılır: Başkumandan Meydan Muharebesi gibi (30 Ağustos 1922). Bu meydan muharebesi ile yalnız vatan kurtarılmadı, I. Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından tarihten silinmek istenen Türk milleti de kurtarıldı. Böylece, tarihin Türk milleti aleyhine akışı bu meydan muharebesine adını veren Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından önce durduruldu; sonra lehe çevrildi. Yetmiş yıldan beri grafik gittikçe yükselerek devam etmektedir. Bu meydan muharebesi ile kurtarılan vatanda yine Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sayılmazsa, 1991 yılı sonuna kadar 70 Yıl boyunca tek bağımsız Türk devleti olarak kaldı. Halbuki, tarihte bir bölgede bir Türk devleti sahnedeki çekilir çekilmez, dünyanın o zaman bilinen üç kıtasında birkaç devlet birden tarih sahnesinde yer alırdı. Tarihte gelip geçmiş en zalim devlet olan Sovyetler Birliği çözüldükten sonra, yine 6 tane bağımsız Türk Cumhuriyeti kuruldu. Böylece, Atatürk'ün "En büyük eserim" dediği Türkiye Cumhuriyeti yalnızlıktan, öksüzlükten kurtuldu, yarım düzine küçük kardeşe sâhip oldu. Ağabeyleri Türkiye Cumhuriyeti, ağabeylik görevini hakkıyla yerine getirip, Batı'yı örnek alarak, önce "Türk ortak Pazarı"nı, arkasından, yine Batı'yı ve Rus asıllı üç cumhuriyeti örnek alarak, "Türk Bağımsız Devletler Topluluğu"nu kurduğu takdirde, Başkumandan Meydan Muharebesi, gerçek emsalsiz değerine kavuşmuş bulunacak, kurtarıcı ve kurucu Atatürk'ün de ruhu şad olacaktır.

¹² Birden fazla devlet bulunduğu takdirde, bir kavimler köprüsü olan Anadolu'nun daima el değiştirdiğine dair şimdi bkz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, *Tarihin Işığında Anadolu Savunması* (Dünü Bugünü ve Yarını), Ankara, 1990.

Türkiye Cumhuriyeti'nin sevk ve idaresinden sorumlu devlet, siyaset ve idare adamlarına rapor halinde sunduğum bu yazı, önemli bulunmuş olacak ki, daha sonra "Yeni Forum" Dergisinde aynen yayımlanmıştır (bkz. Yeni Forum, Mayıs 1990 sayısı, s. 64-73).

V

BAŞKUMANDAN MEYDAN MUHAREBESİ'NİN ÖTEKİ MEYDAN MUHAREBELERİ İLE MUKAYESESİ VE ÖNEMİ

Yukarıdan beri yaptığımız açıklamadan, her meydan muharebesinin kendisine mahsus bir fonksiyonu olduğu anlaşılmalıdır sanırım. Büyük bir zevkle tekrar ediyorum. Fonksiyonları bakımından savaşlar,

1. Devlet kuran,
2. Vatan kuran,
3. Vatan koruyan,
4. Vatan bütünlüğünü sağlayan; nihayet,

5. Vatan kurtaran meydan muharebeleri olarak sıralanabilirler. Bunların her birini ayrı ayrı ele alıp, birbirleriyle mukayese etmeye kalkışmak, yüzlerce sayfa tutarında bir kitap yazmak demektir. Biz bu yazımızda, fonksiyonları birbirine yakın olan-vatan kuran-Malazgirt Meydan Muharebesi ile,-vatan kurtaran-Başkumandan Meydan Muharebesi'ni birbiriyle kısaca mukayese etmekle yetineceğiz.

Gördük ki, Malazgirt Meydan Muharebesi vatan kurulmasını sağlamakla, Türklük bakımından yeni ve son derece parlak bir devrin kapısını açmıştır. Başka bir deyişle, bu meydan muharebesi, tarihin Türk milleti lehine akışının şahlanmasının başlangıcı olmuştur: Bu meydan muharebesi ile;

1. Yeni vatan Anadolu'da kurulan Selçuklu Devleti'nin gelip geçmiş bütün medeniyetleri geride bırakan son derece parlak bir yerleşik medeniyet tipi meydana getirmesi sağlanmıştır.

2. Anadolu Selçuklu Devleti'nin devamı olan Osmanlı Cihan İmparatorluğu kurulmuştur. Bu İmparatorluk, yalnız Türk tarihi bakımından değil, dünya tarihi bakımından da başta gelen siyasi teşekküllerden biri sayılmaktadır.

Böylece, Türklüğün ağırlık noktası Doğu'dan, Asya'dan ve Doğu Avrupa'dan, Avrasya'dan Batı'ya, Akdeniz havzasına taşınmakla kalmamış, Doğu Türklüğü Rus ve Çin hakimiyetine girerken, Batı Türklüğü asırlarca en parlak devrini yaşamıştır. Meselâ, Akdeniz, Roma devrinde olduğu gibi, bir Türk gölü haline gelmiştir.

Türkçe'de bir ata deyişi vardır: "Yiğit (yiğın) at ne kadar koşar?". Osmanlı atı dünya meydanında gereğinden fazla koşmuştur. Fakat, her yeniliğe "Gâvur icadıdır" diye karşı çıkan,-terakkiye son derece açık İslâm dinini anlamamış-câhil "ulema" bir yandan, Orta Asya yolu İran'da kurulmuş devletler tarafından kapatıldığı için oradan gelen ve Anadolu'nun Türk akınının

kesilmesi üzerine, devşirilerek, Türk-İslâm terbiyesine göre yetiştirilen “Yeniçeri”lerin ikide bir-kendi soylarından olmayan padişahlara karşı kazan kaldırmalarının yarattığı kargaşalık ve başsızlık yüzünden önce duraklama, sonra gerileme ve çökme devrelerine giren dev Osmanlı İmparatorluğu, son defa, cahil politikacılar tarafından, hiç gerek yok iken, I. Dünya Savaşı’na sokuldu ve beklenmeyen kahramanlıklar gösterdikten sonra, müttefikleri ile birlikte yenildi.

Daha yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, tarihin Türklük aleyhine akışı hedefine vararak, Doğu Türklüğü gibi, Batı Türklüğü’nün de tarihten silinmek istendiği bir sırada, her sıkışık zamanda olduğu gibi, içinden Mustafa Kemal adlı dâhi bir kahraman çıkarak, sevk ve idare ettiği Başkumandan Meydan Muharebesi neticesinde, kendi ifadesi ile, milletin “makûs (tersine dönmüş) talihini yendi” ve Batı Türklüğü’nün de tarihten silinmesini önledi.

Yaptığımız, bu kaba taslak mukayeseden sonra, “Vatan kuran Malazgirt Meydan Muharebesi mi, yoksa, kurulan vatani kurtaran Başkumandan Meydan Muharebesi mi daha önemli?” diye bir soru sorulduğu zaman, verilecek cevap şudur: İkisi de aynı derecede önemlidir. Zira, Malazgirt Zaferi ile Anadolu’da yeni bir Türk vatani kurulmamış olsaydı, Türklük ilk defa bütünü ile tarihten silinmiş olacaktı. Bu meydan muharebesi sonunda Anadolu’da yeni bir vatan kuruldu. Parlak bir medeniyet yaratıldı; arkasından, yeni Türk vatani Anadolu’nun bel kemiğini teşkil ettiği bir Osmanlı Cihan İmparatorluğu kuruldu.

Türkiye Cumhuriyeti, Başkumandan Meydan Muharebesi’nin kazanıldığı 30 Ağustos 1922 yılından 1991 yılı sonuna kadar dünyada biricik bağımsız Türk devleti olarak, dünya Türklüğünü tek başına temsil ettikten sonra, şimdi 1992 yılında 6 tane bağımsız Türk devleti kuruldu ve dünya Türklüğü yeniden parlak devrini idrak etmeye başladı. Böylece, tarihin türlü devirlerinde olduğu gibi, XXI. asır da Türklük asırı olacaktır.

Öte yandan, kurulacak olan, “Türk Ortak Pazarı” ve “Türk Bağımsız Devletler Topluluğu”, dağılan Sovyetler Birliği’nin bıraktığı otorite boşluğunu doldurarak, Birleşik Amerika ile, süper güç çabasında olan Avrupa Topluluğu’nun yanında, yaygın deyimiiyle, üçüncü bir süper güç haline gelecektir.

Söylemeye hacet yok ki, mukayesesini yaptığımız bu iki meydan muharebesini sevk ve idare eden ve zaferle sonuçlandıran Alp Arslan ve Mustafa Kemal (Atatürk) ölümsüz en büyük devlet adamlarımızdır.

Malazgirt Meydan Muharebesi ile Başkumandan Meydan Muharebesi’ni, tarihi bir hadise olarak, birbiriyle yaptığımız nazari mukayeseye burada son

verip, tâbiri caiz ise, göklerde dolaşmaktan vazgeçerek, biraz da yeryüzünde dolaşmak istiyorum.

Malazgirt Meydan Muharebesi ile Başkumandan Meydan Muharabesi arasında birçok benzerlikler vardır: Bunlardan bazılarını sıralıyorum:

1. Alp Arslan'ın ve Mustafa Kemal'in yaptıkları her iki meydan muharebesi de birer savunma savaşıdır. Bizans ordusu da, Yunan ordusu da hücum halindedir.

2. Her iki meydan muharebesini sevk ve idare eden Başkumandanlar, savaşı mutlaka kazanacaklarından emindiler: Her ikisi de sonsuz azim ve irade sahibidirler. Özellikle, Alp Arslan düşman ordusunun sayı üstünlüğünü telâfi etmek için, sâhip olduğu azim ve iradeyi kumandası altındaki Türk ordusuna da aşlamak için birçok tedbirler aldı. Bu arada, ordusunun savaş azmini arttırmak için, onu çoşturan bir nutuk söyledi: “Burada Sultan yoktur; ben de sizlerden biriyim” dedi. Orduyu çoşturdu.

Buna benzer jestleri Mustafa Kemal de yaptı: “Ordular ilk hedefiniz Akdeniz, ileri” emrini verdi.

Mustafa Kemal nihai zaferden son derece emindi. Başkumandanlık süresinin ikinci defa uzatılması münasebetiyle Millet Meclisi'nde verdiği nutukta O, “Mutlu sonuca emniyetle ulaşacağımıza şüphe yoktur” demişti.¹³ Yine O, üzerine aldığı kutsal görevin dünya çapındaki önemini aynı Meclis'te çok veciz şekilde şöyle belirtiyordu: “Efendiler, cihan imtihan meydanıdır. Türk milleti, bunca asırlardan sonra, yine bir imtihan, hem bu defa en çetin bir imtihan karşısında bulunduruluyordu.”¹⁴

3. Her iki meydan muharebesinin yapılış tarzı da birbirine benzemektedir: Alp Arslan Malazgirt Meydan Muharebesi'nde yukarıda söz konusu ettiğimiz Oğuz Savaş Sistemi'ni uygulamıştır: Savaşa, atlı birliklerle düşmanı dalgalar halinde ok yağmuruna tutmakla başlamıştır. Orduların Sâsânî Savaş Sistemi'ne göre düzenleyen Bizans İmparatoru, Romanos Diogenes, aynı düzene göre savaştıkları Türk ordularını bulmak amacıyla ilerlerken, zaten ok yağmuru ile yıpratılmış olan ordularının kuşatılmış olduğunu gördü.

Mustafa Kemal de, Batı-Doğu yönünde cereyan eden savaşın Kuzey-Güney yönüne dönmesi üzerine, şu meşhur taktiği ilân etmiştir: “Savunma hattı yok-

¹³ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara, 1984, Cilt: II, s. 884 (TTK. yayını).

¹⁴ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, II, s. 862.

Mustafa Kemal'in azim, irade ve kendine güvenini gösteren daha birçok beyanları vardır. Meselâ, “İktidarımızı dünyaya tanıtacağız” (*Nutuk*, II, s. 878). “Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları mutlaka yeneceğimize dair olan emniyet ve itimadım, bir dakika bile sarsılmamıştır” (*Nutuk*, II, s. 820. Başkumandanlığa getirilmesi münasebetiyle).

tur, savunma sathı vardır. Bu sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz.”¹⁵ Bizi burada birinci cümle ilgilendirmektedir. Görülüyor ki, Mareşal Gazi Mustafa Kemal’in bu ifadesi, Alp Arslan’ın Malazgirt Meydan Muharebesi’nde uyguladığı Oğuz Savaş Sistemi’nin zamanımıza uygun bir şeklinden ibarettir.

4. Gördüğümüz gibi, Alp Arslan’ın sevk ve idare ettiği Malazgirt Meydan Muharebesi’nde ok büyük rol oynamıştır. Gazi Mustafa Kemal’in Başkumandan Meydan Muharebesi’nde de onun modern torunu olan top da aynı rolü oynamıştır. Tahkim edilmiş düşman mevzilerini keşif top ateşine tutan Türk güçleri bu mevzileri iki gün içinde yıkmışlardır.¹⁶

5. Meydan Muharebesi’nin bundan sonraki devamı sırasında, Alp Arslan’ın atlı kıtaları ne rol oynamışlarsa, Başkumandan Meydan Muharebesi’nde de Başkumandan Mustafa Kemal’in atlı tümenleri aynı kesin rolü oynamışlardır. Atlı tümenler, hem kaçan düşmanı takipte, hem de bozguna uğratılan düşman güçlerinin kuşatılıp, imha edilmesinde büyük rol oynamışlardır.

6. Görülüyor ki, her iki meydan muharebesi, kuşatma ile kesin sonuç alınması bakımından da birbirine tamamıyla benzemektedir. Zaten, Mustafa Kemal’in taaruz plânının esasını, imha meydana muharebesi teşkil ediyordu.¹⁷

7. Her iki meydan muharebesi de birer imha muharebesidir. Bu iki muharebe bu bakımdan da birbirinin aynıdır.

8. Her iki meydan muharebesinde de savaşı sevk ve idare eden düşman Orduları başkumandanları Türkler tarafından esir edilmişlerdir.

Malazgirt Zaferi neticesinde Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, Türk hükümdarı Alp Arslan’ın eline esir düşmüştür. Başkumandan Meydan Muharebesi zaferle neticelenince Yunan Orduları Başkumandanı General Trikopis, Türk Orduları Başkumandanı Gazi Mustafa Kemal’in eline esir düşmüştür.

Yapılan meydan muharebeleri gibi, Bizans İmparatoru Romanos Dioge-

¹⁵ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, II, s. 826.

¹⁶ Müstahkem düşman mevzilerinin, şüphesiz, top ateşi ile nasıl tahrip edildiği, Başkumandan Meydan Muharebesini sevk ve idare eden Mustafa Kemal tarafından şöyle tasvir edilmektedir: “26, 27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde düşmanın (Afyon) Karahisar’ın cenubunda 50 ve şarkında 20, 30 km. uzunluğunda bulunan müstahkem cephelerini düşürdük. Mağlup olan düşman ordusunun büyük kuvvetlerini, 30 Ağustos’a kadar Aslıhanlar civarında kuşattık. 30 Ağustos’ta yaptığımız muharebe neticesinde (buna Başkumandan Muharebesi unvanı verilmiştir) düşman büyük kuvvetlerini imha ve esir ettik. Düşman Ordusu Başkumandanlığını yapan General Trikopis de, esirler arasında idi. Demek ki, tasavvur ettiğimiz katî netice, beş günde alınmış oldu (Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, II, s. 900).

¹⁷ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, II, s. 848.

nes, bir Türk hükümdarı eline esir düşen ilk Hıristiyan hükümdarıdır. Buna karşılık, Yunan Orduları Başkumandanı bir Türk Başkumandanı'nın eline esir düşen son Hıristiyan Başkumandanıdır.

9. Asıl dikkat edilecek nokta, Alp Arslan'ında, Gazi Mustafa Kemal'in de esir düşmüş düşman başkumandanlarına karşı davranışlarındaki benzerliktir. Bu davranışın orijinal bir tarafı yoktur. Alp Arslan da, Mustafa Kemal de, Türk'ün tarih boyunca düşmanına bile iyi muamele etme geleneğini uygulamışlardır; şu halde normal bir davranıştır. Bu iki muzaffer başkumandan-dan, ellerine esir düşmüş bu düşman başkumandanlarına karşı bu Türk geleneğine aykırı düşecek bir davranışta bulunsalardı, o zaman garip karşılanırdı.

Yeri gelmişken, Alp Arslan ile esir Bizans İmparatoru arasında geçen şu çok dikkate değer konuşmayı-okuyanların Türklükleri ile bir defa daha iftihar etmeleri için-nakledeyim:

Alp Arslan: "Zaferi Sen kazansaydın, bana ne yapardın?"

Romanos Diogenes: "Sen böyle benim veya adamlarımın lütfuna terkedilmiş olsaydın, ya başını kesmelerini, yahut bir darağacına asmalarını emrederdim".

Alp Arslan (Kendi kendine): "Ah, vallahi, doğru söyledi. Bundan başka türlü konuşsaydı, yalan söylemiş olurdu. Bu adam, akıllı, mert bir adamdır. (Bu sebeple), öldürülmesi câiz değildir." (Sonra yüksek sesle), "Sana ne yapacağımı sanıyorsun?"

Romanos Diogenes: "Üç şık vardır: Birincisi beni öldürtürsün. İkincisi, üzerine yürümekten söz ettiğim ülkelerinde beni teşhir edersin, Üçüncü şıkka gelince, yapmayacağın için söylenmesinde bir fayda yoktur."

Alp Arslan: "Bu nedir?"

Romanos Diogenes: "Affedilmem, (sunacağım) paraları kabul etmen, (aramızda) dostluk kurulması, beni dost edinmen, ... Rûm'da bir "Nâib" (vekil)in olarak memleketime iade etmen. Zira, beni öldürürsen, sana bir faydası olmaz; (benim yerime) başka birisini tahta geçirirler.

Alp Arslan: "Hakkında aftan başka bir şey düşünmedim."

Sultan Alp Arslan'la Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında geçen konuşmayı işimize yaradığı yere kadar aynen naklettik.¹⁸ Bu konuşma ayrıca yorumu ve değerlendirmeyi gerektirmeyecek kadar açıktır.

¹⁸ Bkz. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara, 1963. s. 275-6. Malazgirt Meydan Muharebesi'ne dair ayrıntılı bilgi veren bu eser (s. 264-280), bütün Türk üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmakta olup, şimdiye ekadar müteaddit baskısı yapılmıştır.

Mustafa Kemal de, Başkumandan Meydan Muharebesi'nde esir düşen Yunan Orduları Başkumandanı Trikopis'e karşı, Alp Arslan'ın esir Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'e karşı davrandığı gibi davranmıştır.

Başkumandan Meydan Muharebesi ile ilgili olarak, kâğıt üzerine dökülecek daha bir çok fikir ve görüşler bulunabilir. Konu belki de ilk defa mukayese (konparatif) metoduyla işlendiği için birçok eksik noktaların bulunacağı şüphesizdir. Okuyucularımızın eksik ve yanlışlarımızı hoş karşılayacaklarını umarız.

SONUÇ:

Yukarıdan beri yaptığımız açıklamadan çıkan sonuç, şu bir tek cümle ile ifade edilebilir: Malazgirt Meydan Muharebesi de, Başkumandan Meydan Muharebesi de aynı değerdedir ve her iki meydan muharebesi de tarihin akışı üzerinde etkili olmuş, hatta tarihin akışına yön vermiştir.